

Jan Basta

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0002-4572-9589

**POSTĘPOWANIE NAPRAWCZE ZAŻALENIA POZIOMEGO
W ŚWIETLE NOWELIZACJI KODEKSU
POSTĘPOWANIA CYWILNEGO Z 9 MARCA 2023 R.****Wprowadzenie**

Środek zaskarżenia, jakim jest zażalenie poziome, stanowi stosunkowo młodą instytucję uregulowaną w Kodeksie postępowania cywilnego¹. Idea środka zaskarżenia kierowanego do innego składu sądu tej samej instancji miała na celu przyspieszenie postępowania oraz odciążenie sądów nadrzędnych od rozpoznawania „drobnych” kwestii. W ślad za wprowadzeniem nowego modelu zaskarżenia postanowień uchylono przepis dotyczący możliwości przeprowadzenia przez sąd orzekający postępowania naprawczego.

Przedmiotowa zmiana jest o tyle istotna, że powstała luka w zakresie kontroli formalnej zażalenia poziomego przez sędziów, którzy wydali postanowienie w sprawie. W przypadku zażeń poziomych skutkowało to przeniesieniem czynności w zakresie kontroli formalnej zażeń poziomych na składy wyznaczone do rozpoznania zażalenia. Nie szło to jednak z duchem nowelizacji, która miała na celu usprawnienie i przyspieszenie postępowania cywilnego. W przypadku wniesienia zażalenia poziomego niespełniającego wymogów formalnych albo gdzie zachodziły podstawy do jego odrzucenia, skutkowało to podejmowaniem decyzji przez utworzony skład do rozpoznania zażalenia.

Złagodzeniem skutków usunięcia postępowania naprawczego miało być wprowadzeniem tego postępowania do Regulaminu urzędowania sądów powszechnych². Niniejsze opracowanie stanowi próbę oceny tak skonstruowanego rozwiązania w kwestii postępowania naprawczego w zakresie zażeń poziomych.

¹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2023, poz. 1550 ze zm.), dalej: k.p.c.

² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. 2022, poz. 2514 ze zm.), dalej: Regulamin.

Zażalenie poziome jako środek zaskarżenia

Tytułem wstępu należy wyjaśnić, czym jest zażalenie, które można scharakteryzować jako środek zaskarżenia, który jest względnie dewolutywny oraz względnie suspensywny³. Zażalenie stanowi obok apelacji zwyczajny środek zaskarżenia orzeczeń sądowych. Nie przysługuje w kwestii orzeczeń rozstrzygających sprawę co do istoty, lecz służy do zaskarżenia czynności decyzyjnych sądu dotyczących aspektów procesowych⁴. Równocześnie jest środkiem zaskarżenia, który przysługuje tylko w przypadku enumeratywnie wymienionych postanowień i zarządzeń.

Zgodnie z poglądem wyrażonym przez A. Górę-Błaszczykowską nie można domniemywać zaskarżalności orzeczenia⁵. Zasada ta znalazła także wyraz w orzecznictwie Sądu Najwyższego, zgodnie z którym zażalenie jest środkiem zaskarżenia przysługującym na wymienione w ustawie postanowienia sądu pierwszej instancji do sądu drugiej instancji (art. 394 k.p.c.) lub do innego składu sądu pierwszej instancji (art. 394^{1a} k.p.c.) albo na wymienione w ustawie postanowienia sądu drugiej instancji do Sądu Najwyższego (art. 394¹ k.p.c.) lub do innego składu sądu drugiej instancji (art. 394² k.p.c.). Ustawa nie przewiduje zażalenia na postanowienie Sądu Najwyższego do innego składu tego Sądu⁶. Ustawodawca, tworząc systematykę środków zaskarżenia, uregulował trzy możliwości zaskarżenia orzeczenia zażaleniem. Pierwszym z nich, „typowym” dla zażaleń, jest zaskarżenie postanowienia sądu pierwszej instancji do sądu drugiej instancji (art. 394 k.p.c.), kolejnym jest zażalenie do innego składu sądu pierwszej instancji (art. 394^{1a} § 1 k.p.c.). Trzecim modelem zaskarżenia jest skierowanie zażalenia do innego składu sądu drugiej instancji (art. 394² k.p.c.). Zażalenia do poszczególnych instancji lub składów przysługuje na wskazane w ustawie orzeczenia. Oznacza to, że podmiot, podejmując decyzję o zaskarżeniu postanowienia/zarządzenia, nie może samodzielnie zdecydować, który sąd będzie właściwy do jego rozpoznania.

Zażalenia do innego składu sądu pierwszej instancji (zażalenia poziome) aż do 7 listopada 2019 r. nie były znane w polskim postępowaniu cywilnym. Ustawą z dnia 4 lipca 2019 r.⁷ wprowadzono art. 394^{1a} § 1 k.p.c., który tworzy katalog postanowień, co do których możliwe jest wniesienie środka zaskarżenia do innego składu sądu pierwszej instancji. Głównym celem ukształtowania zażalenia

³ P. Bury [w:] *Postępowanie cywilne w teorii i judykaturze*, red. I. Gil, Warszawa 2020, s. 479.

⁴ J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2009, s. 486.

⁵ A. Góra-Błaszczykowska, *Środki zaskarżenia w procesie cywilnym po 7.11.2019 r.* [w:] *Nowelizacja postępowania cywilnego. Wpływ zmian na praktykę sądową*, red. M. Białecki, S. Kotas-Turoboyska, F. Manikowski, E. Szczepanowska, Warszawa 2021, s. 202.

⁶ Postanowienie SN z dnia 24 czerwca 2022 r., sygn. III CZ 224/22, LEX nr 3405623.

⁷ Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469 ze zm.), dalej: zm.k.p.c.2019.

poziomego było m.in. przyspieszenie postępowania⁸. Przedmiotem postanowień, co do których można wnieść zażalenia poziome, są kwestie incydentalne, które nie kończą postępowania cywilnego. Nowelizacja w ocenie ustawodawcy pozwalała wyraźnie rozgraniczyć kompetencje sądu pierwszej i drugiej instancji, temu drugiemu pozostawiając merytoryczną kontrolę wyniku postępowania sądowego i odciążając go od rozstrzygania kwestii drobnych. Jednocześnie rozszerzenie zażalenia poziomego miało obniżyć koszty postępowania (przekazywanie akt sądowych) oraz zredukować trudności organizacyjne⁹. W piśmiennictwie zauważono także, że zmniejszenie obciążenia sądów wyższego szczebla na rzecz zwiększenia kompetencji sądów pierwszej instancji miało w pozytywny sposób przełożyć się na przebieg postępowania odwoławczego co do istoty sprawy¹⁰. Podobnie uważa T. Demieniecki, że ustawodawca chciał również poprzez zażalenia poziome wyraźnie rozgraniczyć kompetencje sądów pierwszej i drugiej instancji, pozostawiając sądowi pierwszej instancji rozstrzyganie w kwestiach „drobnych”¹¹. Przed wprowadzeniem analizowanej instytucji zażalenie rozpoznawał sąd drugiej instancji, musiało ono podlegać rozpoznaniu przez sąd okręgowy (gdy sądem pierwszej instancji był sąd rejonowy) albo sąd apelacyjny (gdy sądem pierwszej instancji był sąd okręgowy)¹². W praktyce zażalenie do sądu drugiej instancji będzie dotyczyć kwestii najistotniejszych dla toku postępowania, za jakie (poza jego zakończeniem) ustawodawca poczytuje zawieszenie lub odmowę podjęcia zawieszono postępowania, rozstrzygnięcia o odmowie odrzucenia pozwu oraz o właściwości sądu czy wreszcie zwrot pozwu (i pozwu pozornego)¹³.

Katalog postanowień, od których przysługuje zażalenie poziome, został określony, jak powyżej zaznaczono, w art. 394^{1a} § 1 k.p.c. Zawiera on 14 rodzajów decyzji procesowych. Ich szczegółowe wymienienie nie jest konieczne. Z treści przywołanego przepisu wynika szereg postanowień wpadkowych niekończących postępowanie, co do których można wnieść środek zaskarżenia. Nowelizacja wprowadziła zatem rozróżnienie na postanowienia, których zaskarżenie jest możliwe

⁸ A. Góra-Błaszczkowska, *Środki zaskarżenia w procesie...*, s. 191.

⁹ Zob. druk nr 3137 Sejmu VIII kadencji, Uzasadnienie Rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, s. 87, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3137> (12.03.2024), dalej: Uzasadnienie.

¹⁰ T. Zembrzuski, *Zażalenie po nowelizacji, czyli o standardzie środka zaskarżenia*, „Palestra” 2019, nr 11–12, s. 245.

¹¹ T. Demendecki, *Zażalenie do innego składu sądu w sprawach cywilnych – instytucja usprawniająca rozpoznanie spraw w sądowym postępowaniu cywilnym? Przyczynek do dyskusji*, „Europejski Przegląd Prawa i Stosunków Międzynarodowych” 2023, nr 4, s. 45.

¹² R. Wasilewski, *Zażalenie poziome przed sądem rejonowym jako sądem I instancji – wnioski de lege lata oraz postulaty de lege ferenda na temat kosztów zastępstwa procesowego*, „Przegląd Legislacyjny” 2022, nr 4, s. 117.

¹³ A. Łazarska, K. Górski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505³⁹*, t. I: *Art. 394 k.p.c.*, red. T. Szancilo, Warszawa 2023, Legalis, nb. 30.

zażaleniem poziomym i dewolutywnym, które to zażalenia są rozłączne, stąd nie może zaistnieć problem konkurencji lub wyboru środka zaskarżenia¹⁴.

Ustawodawca, tworząc zażalenia do innych składów sądów pierwszej instancji, określił także wielkość składu orzekającego, który będzie rozpoznawał środki odwoławcze. Zgodnie z art. 394^{1a} § 1² k.p.c. sąd rozpoznaje zażalenie w składzie trzech sędziów. Powyższa zasada jest pokłosiem kolejnej nowelizacji k.p.c., która miała miejsce 7 lipca 2023 r.¹⁵ Dodatkowo ustawodawca wprowadził możliwość odrzucenia zażalenia przez sąd, który wydał zaskarżone postanowienie. Zgodnie z art. 394^{1a} § 1¹ k.p.c. sąd, który wydał zaskarżone postanowienie, odrzuca w składzie jednego sędziego zażalenie spóźnione, nieopłacone lub z innych przyczyn niedopuszczalne, jak również zażalenie, którego braków strona nie usunęła w wyznaczonym terminie. Oznacza to, że sąd, który wydał zaskarżone postanowienie, winien dokonać kontroli, czy środek zaskarżenia spełnia ustawowe wymogi, zaś w przypadku uchybień, a także nieuzupełnienia oznaczonych braków takie zażalenie odrzucić.

Umożliwienie sądowi pierwszej instancji badania braków formalnych zażalenia poziomego spotkało się z pozytywnym odzewem ze strony doktryny. Zdaniem M. Dziurdy przywraca to znaczenie uregulowaniu art. 394^{1a} § 1 pkt 12 k.p.c. przewidującemu zażalenie (poziome) na postanowienie sądu pierwszej instancji w przedmiocie odrzucenia zażalenia¹⁶. Przywołany powyżej pogląd należy w całości podzielić. Brzmienie art. 394^{1a} § 1 pkt 12 k.p.c. przed dokonaną nowelizacją uprowadziło do wniosku, że w przypadku odrzucenia zażalenia w wyniku jego rozpoznania od tego postanowienia przysługiwało kolejne zażalenie, do innego składu sądu pierwszej instancji. Konkluzję tę należało wywieść z tego, że brak było przepisu nadającego kompetencję sądowi pierwszej instancji do odrzucenia zażalenia spóźnionego, niedopuszczalnego czy też wobec którego nie uzupełniono braków w ustawowym terminie pomimo wezwania. Wprowadzenie nowych uprawnień dla sądu pierwszej instancji stanowi jednak przykład niekonsekwencji ustawodawcy, o czym szerzej w dalszych wywodach.

Wymogi formalne zażalenia poziomego

Kryteria, które musi spełniać środek zaskarżenia aby stanowił on zażalenie, zostały określone w art. 394 § 3 k.p.c. Przepis ten ma odpowiednie zastosowanie do

¹⁴ J. Misztal-Konecka, *Konkurencja zażaleń w postępowaniu cywilnym?*, „Europejski Przegląd Prawa i Stosunków Międzynarodowych” 2023, nr 4, s. 18.

¹⁵ Ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1860).

¹⁶ M. Dziurda, *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 roku*, Warszawa 2023, s. 316.

zażeń poziomych poprzez odesłanie zawarte w art. 394^{1a} § 2 k.p.c. Zażalenie winno zatem odpowiadać wymogom przewidzianym dla pisma procesowego, mianowicie powinno zawierać zgodnie z art. 126 § 1 k.p.c. oznaczenie sądu, do którego jest skierowane, imiona i nazwiska lub nazwy stron, ich przedstawiciele ustawowych i pełnomocników, oznaczenie rodzaju pisma. Ponadto powinno zawierać osnovę wniosku lub oświadczenia, w przypadku gdy jest to konieczne do rozstrzygnięcia co do wniosku lub oświadczenia – wskazanie faktów, na których strona opiera swój wniosek lub oświadczenie, oraz dowodu na wykazanie każdego z tych faktów, podpis strony albo jej przedstawiciela ustawowego lub pełnomocnika oraz wykaz załączników. Dodatkowo zgodnie z art. 126 § 2¹ k.p.c. dalsze pisma procesowe prócz wyżej wymienionych elementów powinny zawierać sygnaturę akt.

Oprócz opisanych wyżej wymogów zażalenie winno zawierać także elementy szczególne. Katalog ten został określony w przywołanym art. 394 § 3 k.p.c. i są to: wskazanie zaskarżonego postanowienia i wniosek o jego zmianę lub uchylenie, jak również zwięzłe uzasadnienie zażalenia ze wskazaniem w miarę potrzeby nowych faktów i dowodów. Natomiast w sprawach o roszczenia majątkowe należy wskazać wartość przedmiotu zaskarżenia (art. 397 § 3 w zw. z art. 391 § 1 i art. 126¹ § 1). Można również zawrzeć wnioski w przedmiocie przyznania kosztów, wstrzymania wykonania zaskarżonego postanowienia, o przeprowadzenie dowodów itp.¹⁷

Postępowanie naprawcze wobec braków zażalenia poziomego

Ogólną zasadę w przedmiocie uzupełnień braków pisma procesowego formuluje art. 130 § 1 zd. 1 k.p.c., zgodnie z którym jeżeli pismo procesowe nie może otrzymać prawidłowego biegu wskutek niezachowania warunków formalnych lub jeżeli od pisma nie uiszczono należnej opłaty, przewodniczący wzywa stronę, pod rygorem zwrócenia pisma, do poprawienia, uzupełnienia lub opłacenia go w terminie tygodniowym. Proces cywilny zakłada i akceptuje prawo do pełnienia oczywistych błędów i niedociągnięć, co wyraża wprost norma zawarta w cytowanym artykule¹⁸.

Postępowanie naprawcze w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego ma też zastosowanie w przypadku wnoszenia środków zaskarżenia¹⁹. Wniesienie środka zaskarżenia powoduje uruchomienie tzw. postępowania naprawczego zmierzającego

¹⁷ T. Wiśniewski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II: *Artykuły 367–505(39)*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, s. 199.

¹⁸ T. Zembrzusi, *Formalizm procesowy a skutki wadliwego oznaczenia pisma procesowego spełniającego wymagania środka zaskarżenia*, „Przegląd Sądowy” 2018, nr 1, s. 9.

¹⁹ Zob. postanowienie SN z dnia 28 kwietnia 1997 r., sygn. II CZ 50/97, OSNC 1997, nr 10, poz. 153.

do usunięcia braków formalnych i fiskalnych, które już uregulowane jest odmienne, zależnie od rodzaju wniesionego środka zaskarżenia²⁰. Postępowanie naprawcze do nowelizacji k.p.c. z 7 lipca 2019 r. było uregulowane w art. 370 k.p.c., który stosowało się odpowiednio do postępowania zażaleniowego – art. 397 § 3 k.p.c. Ustawodawca, uchylając art. 370 k.p.c. na skutek zm.k.p.c.2019, stworzył nową regułę w zakresie postępowania naprawczego odnośnie do środków zaskarżenia. Zasadą wyłaniającą się na gruncie stanu prawnego powstałego po nowelizacji z 7 lipca 2019 r. było to, że postępowanie naprawcze w zakresie środków zaskarżenia leży w gestii sądów drugiej instancji. Dotyczyło to także nowo wprowadzonego wówczas zażalenia poziomego.

W praktyce rozpoznania zażeń poziomych powstawała konieczność wylosowania składu koniecznego do rozpoznania, zgodnie bowiem z art. 371 k.p.c., który miał odpowiednie zastosowanie do postępowania zażaleniowego (art. 397 § 3 k.p.c.), sąd pierwszej instancji niezwłocznie przedstawiał akta sprawy sądowi drugiej instancji, czyli innemu składowi sądu pierwszej instancji. Następnie sędzia sprawozdawca sprawy zażaleniowej badał, czy środek zaskarżenia spełnia wymogi formalne przewidziane dla zażalenia. Niedopełnienie ustawowych elementów zażalenia powodowało konieczność wezwania skarżącego, które dokonywane było przez sędziego sprawozdawcę sprawy zażaleniowej. Tego rodzaju praktyka nie przyczyniała się do przyspieszenia rozpoznania zażalenia, gdyż powodowała dodatkowe czynności dla innego składu sądu pierwszej instancji pomimo tego, że akta sprawy nie były już przekazywane do sądu nadrzędnego. Uchylenie zatem art. 370 k.p.c. miało się z celem ustawy z dnia 7 lipca 2019 r., którym było przyspieszenie postępowania.

Remedium na te bolączki było wprowadzenie § 81a w Regulaminie, zgodnie z którym w przypadku zażalenia podlegającego rozpoznaniu na podstawie art. 394^{1a} § 1 k.p.c. albo art. 394² § 1 i 1¹ k.p.c. czynności w postępowaniu odwoławczym wykonuje referent sprawy, w której wydano zaskarżone orzeczenie. Wyznaczenie składu do rozpoznania zażalenia następuje po wykonaniu tych czynności. Powyższy paragraf uprawniał zatem (wbrew ustawie) sędziów referentów spraw, w których wniesiono zażalenie poziome, do dokonania postępowania naprawczego. Przedmiotowe uregulowanie usprawniło w tym zakresie postępowanie naprawcze, które w głównej mierze zostało powierzone składowi orzekającemu w sprawie. Wówczas to w przypadku nieuzupełnienia braków formalnych, o których mowa była powyżej, inny skład sądu pierwszej instancji mógł odrzucić zażalenie poziome. Regulamin nie dawał uprawnień sądom pierwszej instancji do odrzucenia zażalenia poziomego, które nie spełniało ustawowych wymogów, tj. było spóźnione, obciążone brakami, co do których wezwano do ich uzupełnienia, niedopuszczalne.

²⁰ M. Taraszkiewicz, C.P. Waldziński, *Zasada szybkości i efektywności postępowania cywilnego a nadużycie praw procesowych w zaskarżaniu orzeczeń*, „Zeszyty Naukowe Instytutu Administracji AJD w Częstochowie Gubernaculum et Administratio” 2017, nr 2, s. 80.

Wobec zasygnalizowanego powyżej unormowania przepisu kompetencyjnego do prowadzenia postępowania naprawczego, które to uregulowanie nie może stanowić podstawy do wezwania strony do uzupełnienia braków zażalenia poziomego, należy poczynić szersze rozważania. Zgodnie z art. 87 ust. 1 Konstytucji RP²¹ źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia. W doktrynie podkreśla się, że w rozporządzeniu nie mogą być regulowane sprawy, które stanowią przedmiot tzw. wyłączności ustawy. Im silniej regulacja ustawowa dotyczy kwestii podstawowych dla konstytucyjnego statusu jednostki (podmiotów podobnych), tym szersza musi być regulacja ustawowa i tym mniej miejsca pozostaje dla odesłań do aktów wykonawczych²². Oznacza to, że nie można regulować problematyki postępowania naprawczego w ramach aktu prawnego niższego rzędu niż ustawa. Zasada ta znajdowała odwzorowanie także w realiach poprzedniego ustroju. Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu z dnia 28 maja 1986 r.²³ wskazał, że zasada wyłączności ustawy dotyczy m.in. ustalenia wszelkiego rodzaju obowiązkowych świadczeń wobec państwa, zarówno osobistych, jak i majątkowych, a także świadczeń w stosunkach cywilnoprawnych między obywatelami oraz między obywatelami a państwem w zakresie nieustalonym umowami. Z kolei w nowszym orzecznictwie Trybunały Konstytucyjnego wskazano, że rozporządzenie co prawda może regulować kwestie odmiennie niż ustawa, przy czym rozporządzenie to nie może bez wyraźnego upoważnienia ustawy wkraczać w sferę materii prawnych regulowanych innymi ustawami, a nawet nie powinno ich powtarzać²⁴. Dodatkowo Trybunał Konstytucyjny podkreślił, że nigdy delegacja ustawowa nie może być interpretowana jako dająca upoważnienie do wprowadzenia regulacji naruszających normy wyższego rzędu, a więc normy ustawowe i konstytucyjne²⁵.

Wprowadzenie § 81a Regulaminu stało w wyraźnej sprzeczności z wprowadzonym na skutek zm.k.p.c.2019 modelem postępowania naprawczego, ustawa bowiem w tym zakresie przekazywała kompetencje do prowadzenia postępowania naprawczego do sądów drugiej instancji²⁶. W przypadkach zażeń poziomych były to natomiast inne składy sądów pierwszej instancji. W konsekwencji tego Regulamin odmiennie niż ustawa normował kwestie związane z postępowaniem naprawczym dotyczącym zażeń poziomych. Idąc dalej, w ramach katalogu

²¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.), dalej: Konstytucja RP.

²² P. Radziejewicz [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2023, s. 327.

²³ Orzeczenie TK z dnia 28 maja 1986 r., sygn. U 1/86, OTK 1986, nr 1, poz. 2.

²⁴ Wyrok TK z dnia 27 kwietnia 1999 r., sygn. P 7/98, OTK 1999, nr 4, poz. 72.

²⁵ Wyrok TK z dnia 16 lutego 1999 r., sygn. SK 11/98, OTK 1999, nr 2, poz. 22.

²⁶ Uzasadnienie, s. 80.

wskazanego w art. 41 § 1 p.u.s.p.²⁷ nie zawarto delegacji ustawowej do regulowania kwestii postępowania naprawczego w zakresie zażeń poziomych. Oznacza to, że poprzez rozporządzenie ustawodawca chciał załatać braki w zakresie postępowania cywilnego. Istotny w tym kontekście jest przywołany wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 kwietnia 1999 r., gdyż rozporządzenie bez wyraźnego upoważnienia ustawowego nie może wkraczać w kwestie, które są zarezerwowane wyłącznie dla ustaw. Unormowanie wskazane w Regulaminie, wprowadzone bez wyraźnego odesłania ustawowego, nie mogło skutecznie zastąpić uchylonego już postępowania naprawczego.

Wobec tego sędziowie referenci spraw poddanych kontroli w toku zażenia poziomu, wzywając strony do uzupełnienia braków formalnych tego środka zaskarżenia, działali bez podstawy ustawowej, rozporządzenie jest bowiem aktem wykonawczym w stosunku do ustawy i nie może stanowić podstawy do zobowiązania podmiotu procesu cywilnego do określonego zachowania. Dlatego też strona, która nie zastosowała się do takiego wezwania, nie mogła ponosić negatywnych konsekwencji stąd wynikłych. Oznaczałoby to zatem, że zażalenie skarżącego mimo niezastosowania się przez niego do zarządzenia o uzupełnieniu braków winno być przekazane do innego składu sądu pierwszej instancji. Dopiero po przekazaniu do innego składu sędzia sprawozdawca sprawy zażaleniowej winien ponownie wezwać skarżącego do uzupełnienia braków. Taki wniosek należy wysnuć z treści art. 373 § 1 k.p.c. w zw. z art. 397 § 3 k.p.c., przepis art. 373 § 1 k.p.c. wskazuje bowiem możliwość przeprowadzenia postępowania naprawczego już na etapie przekazania środka zaskarżenia do rozpoznania. Przywołany artykuł stanowi podstawę prawną do przeprowadzenia postępowania naprawczego, ale przez inny skład sądu wylosowany do rozpoznania zażenia poziomu. Dlatego też sędzia referent sprawy, w której kontroli poddano postanowienie w drodze zażenia, nie mógł wykorzystać tej podstawy prawnej, aby przeprowadzić postępowanie naprawcze. Tak jak zaznaczono powyżej, nie było ustawowego upoważnienia do prowadzenia postępowania naprawczego przez sędziów, których orzeczenie zostało poddane kontroli w drodze zażenia poziomu.

Ustawowy brak regulacji w zakresie postępowania naprawczego stosowanego w odniesieniu do zażeń poziomych doprowadził do wprowadzenia art. 394^{1a} § 1¹ k.p.c. na mocy ustawy z dnia 9 marca 2023 r.²⁸ Zgodnie z przywołanym przepisem sąd, który wydał zaskarżone postanowienie, odrzuca w składzie jednego sędziego zażalenie spóźnione, nieopłacone lub z innych przyczyn niedopuszczalne, jak również zażalenie, którego braków strona nie usunęła w wyznaczonym terminie. Uchwalony przepis w swoim brzmieniu przypominał uchylony na mocy

²⁷ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. 2024, poz. 334 ze zm.).

²⁸ Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 614), dalej: zm.k.p.c.2023.

zm.k.p.c.2019 art. 370 k.p.c., z tą jednak różnicą, że odnosił się tylko do postępowania naprawczego w sprawach, gdzie wniesiono zażalenie poziome, ustawodawca dostrzegł bowiem problem związany z uchycieniem art. 370 k.p.c. w zakresie zażeń poziomych. Nadal zażenia poziome wymykałyby się požadanemu wzorcowi modelowego postępowania naprawczego wobec zażenia obarczonego brakami. Wprowadzenie zmian w obrębie dodanego paragrafu wynikało zatem z potrzeby odmiennego, niż ma to miejsce na gruncie nowelizowanego art. 395 § 1 k.p.c., uregulowania zasad postępowania przez sąd pierwszej instancji w przypadku, gdy zachodzą podstawy do odrzucenia tzw. zażenia poziomego²⁹. W ocenie ustawodawcy nic nie stało na przeszkodzie, aby to sąd, który wydał zaskarżone orzeczenie, we własnym zakresie podejmował czynności do uzupełnienia braków wniesionego zażenia, jak też wydawał rozstrzygnięcie o jego ewentualnym odrzuceniu³⁰.

Wprowadzenie § 1¹ do art. 394^{1a} k.p.c. stanowiło dobre rozwiązanie, gdyż rozwiązało wątpliwości co do właściwości sądu w zakresie postępowania naprawczego dotyczącego zażeń poziomych. Nowelizacji dokonana zm.k.p.c.2023 wyraźnie upoważniła sędziów, którzy wydali zaskarżone postanowienie, do przeprowadzenia postępowania naprawczego, a w razie jego nieskuteczności – do odrzucenia takiego zażenia poziomego. Wcześniejsze uregulowanie tej problematyki w Regulaminie nie dawało w mojej ocenie dostatecznej podstawy do prowadzenia postępowania naprawczego dotyczącego zażeń poziomych przez sędziów, którzy wydali zaskarżone postanowienie. Tak jak zaznaczono we wcześniejszych wywodach, ustawodawca nie może zastępować kwestii zarezerwowanych dla ustawy poprzez rozporządzenia, kłóci się to bowiem z zasadą hierarchii aktów prawnych określoną w Konstytucji RP. Ponadto może godzić w wynikającą z Konstytucji RP zasadę prawa do sądu, a mianowicie stanowić naruszenie art. 2 w zw. z art. 45 ust. 1.

Zasada demokratycznego państwa prawnego w znaczeniu opisowym jest zbiorem różnych wartości bezpośrednio lub pośrednio wyrażonych w Konstytucji RP, dotyczących prawa, ustroju państwa oraz relacji między państwem a jednostką³¹. Prawo do sądu uregulowane w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP stanowi prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności³². Uregulowanie przepisów procesowych w ramach rozporządzenia stanowiło naruszenie przywołanych zasad. Przewodniczący wzywający strony do uzupełnienia braków zażenia na podstawie przepisów

²⁹ Zob. druk nr 2650 Sejmu IX kadencji, Uzasadnienie Rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, s. 31, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=2650> (10.04.2024).

³⁰ *Ibidem*, s. 31–32.

³¹ M. Florczak-Wątor [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2023, s. 30.

³² P. Tuleja [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2023, s. 169.

Regulaminu działali wbrew zasadzie demokratycznego państwa prawa oraz naruszało to prawo strony do sądu. Procedowanie na podstawie rozporządzenia nie stanowiło w tym zakresie ukształtowania procedury sądowej zgodnie z wymogami sprawiedliwości. Równocześnie można pokusić się o tezę, że ustawodawca, normując postępowanie naprawcze co do zażaleń poziomych w Regulaminie, miał świadomość niedoskonałości powstałej regulacji, w omawianym rozporządzeniu nie uwzględniono bowiem możliwości sędziów referentów sprawy do odrzucenia zażalenia poziomego obarczonego wadami. Takie rozwiązanie również stawałoby w oczywisty sposób w sprzeczności z Konstytucją RP.

Ponadto wprowadzenie art. 394^{1a} § 1¹ k.p.c. świadczy o niekonsekwencji ustawodawcy, uchylając bowiem art. 370 k.p.c. oraz wprowadzając art. 394^{1a} k.p.c., już wtedy mógł dostrzec praktyczny problem wynikający ze zlikwidowania postępowania naprawczego, zwłaszcza w przypadku zażaleń poziomych. Dodatkowo uzasadnia to tezę, że obecne zmiany są nieprzemyślane i wprowadzane bez analizy konsekwencji z nich wynikłych. Ustawodawca również znowelizował art. 395 § 1 k.p.c., kształtując ponownie model postępowania naprawczego w zakresie zażaleń rozpoznawanych przez sąd wyższej instancji. Przy dokonywaniu nowelizacji zm.k.p.c.2019 ustawodawca mógł „przenieść” jednostkę redakcyjną w postaci art. 370 k.p.c. z rozdziału 1: *Apelacja*, działu V: *Środki odwoławcze do rozdziału 2: Zażalenie*. Wówczas nie doszłoby do ponownego wprowadzania uchylonego postępowania naprawczego odnoszącego się do zażaleń. Nowelizacje dokonywane przez ustawodawcę jednoznacznie zatem świadczą o jego krótkowzroczności.

Zmiany dokonane zm.k.p.c.2023 należy z uwagi na wyżej przytoczone argumenty ocenić pozytywnie, umożliwiono bowiem przeprowadzenie postępowania naprawczego co do zażaleń poziomych przez sędziów, którzy wydali zaskarżone postanowienie. Nowelizacja k.p.c. spotkała się również z pozytywnym odbiorem w doktrynie. M. Dziurda wskazał, że przywraca to znaczenie uregulowaniu art. 394^{1a} § 1 pkt 12 k.p.c. przewidującemu zażalenie (poziome) na postanowienie sądu pierwszej instancji w przedmiocie odrzucenia zażalenia³³. Literalna treść przytoczonego przez autora artykułu prowadziła do wniosku, że na zażalenie poziome odrzucone przez inny skład sądu pierwszej instancji przysługuje kolejne zażalenie. Otwierałoby to trzecią instancję do rozpoznania odrzucenia zażalenia poziomego. Nowelizacja zatem usystematyzowała postępowanie naprawcze w zakresie zażaleń i nadała sens zażaleniu poziomemu na postanowienie o odrzuceniu zażalenia.

Nowelizacja zm.k.p.c.2023 także spotkała się z wątpliwościami interpretacyjnymi. Przykładem może być uchwała Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 2024 r. (sygn. III CZP 62/23)³⁴, w której Sąd rozważał problematykę odrzucenia zażalenia poziomego wniesionego po terminie. Przywołana uchwała padła na kanwie pytania prawnego zadanego przez Sąd Rejonowy w Koninie postanowieniem

³³ M. Dziurda *Kodeks postępowania...*, s. 316.

³⁴ LEX nr 3718267.

z dnia 16 listopada 2023 r. w sprawie V Gz 108/23. Sąd pytający rozważał, czy w aktualnym stanie prawnym w sytuacji, gdy doszło do wyznaczenia innego składu sądu pierwszej instancji do rozpoznania zażalenia na postanowienie o odmowie zwolnienia od kosztów sądowych, zażalenie to odrzuca sąd w składzie jednoosobowym na podstawie art. 394^{1a} § 1¹ k.p.c. czy też sąd w składzie trzyosobowym na podstawie art. 394 (1a) § 1¹ k.p.c. Sąd Najwyższy w odpowiedzi na to pytanie uchwalił, że sąd w takiej sytuacji odrzuca zażalenie w składzie jednego sędziego stosownie do treści art. 394^{1a} § 1¹ k.p.c.

Pogląd zaprezentowany przez Sąd Najwyższy należy w całości podzielić. Konieczność odrzucenia spóźnionego zażalenia poziomego (czy też obarczonego brakami) przez cały skład wylosowany do rozpoznania środka zaskarżenia wydaje się być nieuzasadniona. Stałoby to jawnie w sprzeczności z zasadą sprawności postępowania. Skoro sprawozdawca dostrzegł konieczność odrzucenia zażalenia poziomego, to zasadne jest, aby tego odrzucenia dokonał. Uchwała ta idzie z duchem zm.k.p.c.2023, która umożliwiła sędziom referentom sprawy poddanej zażaleniu poziomemu na odrzucenie takiego zażalenia. Zasadne wydaje się, aby tego rodzaju kontrola znalazła analogiczne rozwiązania już na etapie rozpoznania zażalenia przez inny skład sądu pierwszej instancji.

Podsumowanie

Konkludując powyższe rozważania, można wskazać, że ustawodawca poprzez rozporządzenie usiłował naprawić niedoskonałości wynikłe z nowelizacji k.p.c. Przy czym dokonując regulacji postępowania naprawczego w ramach rozporządzenia, działał bez upoważnienia ustawowego. Zaistniały stan prawny powodował, że w ramach rozpoznania zażeń poziomych czynności naprawcze dokonywane były bez podstawy prawnej, uchylony art. 370 k.p.c. nie znajdował bowiem swojego ustawowego następcy.

Dopiero zm.k.p.c.2023 naprawiono te niedoskonałości. Przywrócenie postępowania naprawczego odnośnie do rozpoznania zażalenia poziomego należy ocenić pozytywnie. Tak jak zaakcentowano w powyższych wywodach, dopiero ten krok przyczynił się do przyspieszenia postępowania, a także ograniczył czynności składów wyznaczonych do rozpoznania zażalenia. Jednocześnie nowelizacja dała podstawy prawne do przeprowadzenia postępowania naprawczego w zakresie zażeń poziomych, wcześniej bowiem nie było właściwej, ustawowej podstawy do wzywania skarżącego o uzupełnienie braków środka zaskarżenia. Tworząc model postępowania naprawczego w ramach rozporządzenia, dokonano tego bez wyraźnej podstawy ustawowej. W konsekwencji należało przyjąć, że przed wejściem w życie zm.k.p.c.2023 wzywanie skarżących do uzupełnienia braków formalnych zażalenia poziomego odbywało się bez podstawy prawnej.

Bibliografia

- Bury P. [w:] *Postępowanie cywilne w teorii i judykaturze*, red. I. Gil, Warszawa 2020.
- Demendecki T., *Zażalenie do innego składu sądu w sprawach cywilnych – instytucja usprawniająca rozpoznanie spraw w sądowym postępowaniu cywilnym? Przyczynek do dyskusji*, „Europejski Przegląd Prawa i Stosunków Międzynarodowych” 2023, nr 4.
- Dziurda M., *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 roku*, Warszawa 2023.
- Florczak-Wątor M. [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2023.
- Góra-Błaszczkowska A., *Środki zaskarżenia w procesie cywilnym po 7.11.2019 r.* [w:] *Nowelizacja postępowania cywilnego. Wpływ zmian na praktykę sądową*, red. M. Białecki, S. Kotas-Turoboyska, F. Manikowski, E. Szczepanowska, Warszawa 2021.
- Jodłowski J., Resich Z., Lapiere J., Misiuk-Jodłowska T., Weitz K., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2009.
- Łazarska A., Górski K. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505³⁹*, t. I: *Art. 394 k.p.c.*, red. T. Szancilo, Warszawa 2023, Legalis.
- Miształ-Konecka J., *Konkurencja zażeń w postępowaniu cywilnym?*, „Europejski Przegląd Prawa i Stosunków Międzynarodowych” 2023, nr 4.
- Pietrkowski H., *Dopuszczalność zażalenia* [w:] *Sine Ira et Studio. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu*, red. T. Ereciński, P. Grzegorzcyk, K. Weitz, Warszawa 2016.
- Radzewicz P. [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2023.
- Taraszkiewicz M., Waldziński C.P., *Zasada szybkości i efektywności postępowania cywilnego a nadużycie praw procesowych w zaskarżaniu orzeczeń*, „Zeszyty Naukowe Instytutu Administracji AJD w Częstochowie Gubernaculum et Administratio” 2017, nr 2.
- Tuleja P. [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2023.
- Wasilewski R., *Zażalenie poziome przed sądem rejonowym jako sądem I instancji – wnioski de lege lata oraz postulaty de lege ferenda na temat kosztów zastępstwa procesowego*, „Przeegląd Legislacyjny” 2022, nr 4.
- Wiśniewski T. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II. *Artykuły 367–505(39)*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021.
- Zembrzusi T., *Formalizm procesowy a skutki wadliwego oznaczenia pisma procesowego spełniającego wymagania środka zaskarżenia*, „Przeegląd Sądowy” 2018, nr 1.
- Zembrzusi T., *Zażalenie po nowelizacji, czyli o standardzie środka zaskarżenia*, „Palestra” 2019, nr 11–12.

Streszczenie

Opracowanie stanowi próbę analizy postępowania naprawczego w zakresie zażeń poziomych. Zagadnienie postępowania naprawczego w zakresie tego rodzaju środka zaskarżenia nie było aż do 1 lipca 2023 r. ujęte w ustawie. Praca ta stanowi zatem analizę postępowania naprawczego względem zażeń poziomych po wejściu w życie ustawy nowelizującej Kodeks postępowania cywilnego z 9 marca 2023 r.

Słowa kluczowe: zażalenie, zażalenie poziome, postępowanie naprawcze

**INTER-INSTANCE PROCEEDINGS AND REMEDIAL PROCEEDINGS
FOR HORIZONTAL COMPLAINTS IN THE LIGHT OF THE AMENDMENT
TO THE CODE OF CIVIL PROCEDURE OF 9 MARCH 2023**

Summary

The study is an attempt to analyze remedial proceedings in the field of horizontal complaints. The issue of restructuring proceedings regarding this type of appeal was not included in the Act until 1 July 2023. Therefore, this work is an analysis of remedial proceedings regarding horizontal complaints after the entry into force of the Act amending the Code of Civil Procedure of 9 March 2023.

Keywords: complaint, horizontal complaints, remedial proceedings